

ПЕСМЕ О ЖЕНАМА КОЈЕ СУ ПРОНЕЛЕ ВИЛЕ И ЈОШ КОЈЕЧЕМУ

Андреја Каргачин, *Слободни дани Елене Чаушеску*, Завод за проучавање културног развитка, Београд 2023

Збирка Андреје Каргачин *Слободни дани Елене Чаушеску* (овенчана књижевном наградом „Новица Тадић” за 2023. годину) одликује се зачудном целовитошћу. Та целовитост, углавном нетипична за прве песничке збирке, израста из специфичне самосвести исказног/лирског субјекта и његовог трагања за родним и људским идентитетом унутар особеног, из женског угла сагледаног света, који сачињавају лирски субјекат (или ипак субјекти) ове поезије и необичан свет диктаторки, диктаторских жена и љубавница, демонизованих жена иза престола, које се, у типичном негативном стереотипу о „проклетом женском”,¹ често оптужују као мрачни, негативни утицаји у животу „својих” мушкараца, или бар бивају окривљене као оне које нису могле или хтеле да хуманизују његову природу („Чекам да сазнам / може ли љубавно писмо / Да заустави великог диктатора”). Клара Петачи, Ева Браун, Лени Рифенштал и Надија Команечи, или, тек поменуте, на своје историјске улоге супруга сведене, Нађа Алилујева, Мира Марковић, Ри Сол-Цу.² Жене/женске су и „зализане плаве девојчице које личе на лисице”, имењакиње несрећних Гебелсових кћери, и „уметница из источног блока” и стара дама Европа („Причам директно са континентом”), коју не шокирају ни крв ни смрт („Како да те шокирам више / Него што ти мене шокираш”), ни радници који кашљу азбест, ни људи и мрави који пузе под земљом, јер је огуглала на смрт, пошто је у њој и за њу све озакоњено и регулисано.

Ово женско озрачје најснажније је маркирано самим насловом збирке, ликом јавно погубљене румунске диктаторке Елене Чаушеску и чудном, свесно расутом посветом, која се хвата за приватни свет песникиње из времена пре но што је Анђелија отишла у војску. Насупрот том сасвим личном временском маркеру, на лирски субјекат збирке сручује се, у првој песми насловљеној стихом нишке Галије: „Жена за зла времена”, историја двадесетог века с његовим великим ратовима, поделама, легијама, биткама и шпијунима: „А ја сам тужна / Мислим да немам ништа / Јер ми све припада”. Под крхотинама велике историје („Деда ми је био

¹ Епска песма „Змај Никодин и кнегиња Милица”, записана шездесетих година 20. века, укршта елементе бајке о женском искушавању змаја и особени „родољубиви дракулизам”. Кривица за пропаст царства овде се у потпуности пребацује на „женску страну”, на царицу Милицу, која је издала свог нежељеног змајевиног љубавника и тиме угрозила змајевите чуваре царства: „Бог да убије проклету женску, / Што изгуби наше царство српско!”

² Тајанствена венчана или невенчана жена севернокорејског диктатора Кима Џонга Уна.

у Јасеновцу / Други деда у Луфтвафеу / А неки трећи даљи деда је био шпијун / Због њега су се савезници / Искрцали у Нормандији...” и породичне историје треба наћи места за себе, за властити смисао и остварити постојање *за њричу* у свету кроз који „моју”, „ту и ту” проносе виле – истовремено жене и бића повишене моћи, заносне лепотице и демонке с козјим ногама, златокосе приказе у белом и крвопије, које онима који их виде или нагазе на њихово коло узимају вид, косу, памет, живот, младост, или им их, ако тако пожелe, враћају. Тим вилама, ни злим ни добрим, које своје женске жртве вуку по елитним школама, по салонима, по премијерама и по галеријама, у амбасадама, за косу, рукав, језик уши, придружује се, најзад, и она која пева: „Па сам се вукла / Од собе до собе / Да ухватим сунце како пада”, а можда и нежним именом јунакиње из бајке означена космичка „зона златокосе” („удаљеност од матичне звезде на којој је живот могућ, аудиција за следећу планету”), па и хидрогенска бомба која ће једном све нас свести на облак космичке прашине.

Трагајући за слободним данима, ситним сатима, оном непознатом и невиђеном историјом диктаторки, жена, љубавница и генералица, које су уз генералску чизму остале пацифисткиње, Андреја Каргачин не тражи милост ни за њих ни за себе:

Распарчај ми грудни кош
Није ми жао мојих плућа;
Држи ме међу ногама
Није ми жао моје кичме;
Држи ме у ормару међу бундама
Није ми жао твојих бутина, мојих колена;
Пуцај у ваздух
Није ми жао мојих ушију
Није ми жао мог брата, твог брака
Твог државног апарата („Слободни дани Елене Чаушеску”).

Напротив, она иронизује могуће помиловање које би било ко могао наћи за оне које диктаторима шаљу хортензије, жртвују им своју нерођену децу и своје снове, остајући „субмисивно одговорне” за зло коме сведоче. Без обзира на то ко га даје и је ли реч о историји, зоологији („Бићу део ока неке животиње”), хемији, филозофији („Бићу добра тема за дебате”) или индиферентном бескрају астрономије („а ја ћу / На неком месту некако постојати”), тај опроштај је незаслужен, површан и стереотипан као и осуда.

Из угла својих необичних јунакиња, песникиња гради чудни свет изокренуте перспективе, било да је реч о о бункеру који се „навикне на човека”, било о космичким просторствима, било о соби без прозора, са таваницом осликаном знацима зодијака, као својеврсној пародији васионе, у којој је Клара Петачи „чекала да јој се јави бог”, или бар Мусолини

(„Био је новинар и био је бог”). Свест о поремећеној перспективи историје, и да ништа није онакво како изгледа, па ни историјски балкон с кога је објављен рат Абисинији: „Ови стубови су оптичка илузија / Грађено у ренесанси ништа није како се чини” – битан је квалитет ове поезије и њеног сагледавања света. Свакако један од песничких врхунаца ове изузетно добре збирке јесте песма о изокренутој перспективи велике гимнастичарке, диктаторове љубавнице (она се у другој песми нада да ће киша бомби заједно са егзистенцијом света избрисати и трагове њене везе: „Само да све што са њим урадим / Не остави последице” – „Нитрогенске жлезде. За Н.”):

док су ходале дивизије она је ходала на рукама
зато јој је изгледало као да дивизије
ходају Богу по плафону
а не нама по земљи („Гимнастичарка”).

Иронична визура не заобилази ни уметницу/уметнике из источног блока, који би да профитирају од осећања кривице и трулежи једног на све оуглалог континента, или прижељкују рат, као изложбени експонат за Венецијанско бијенале („Сви хоће да избије рат”), ни Лени Рифенштал „фасцинирану / Свиме што је лепо”, која и у свету великог диктатора види само лепоту. Из те непоткупљиве визуре бајка, или стих дечје песме („Замислите децо”) маркира љубавну причу девојчице Кларе, која воли униформе и жели да постане војсковођа, кулминирајући најзад горком црнохуморном поентом:

Замислите децо љубав боли мора неко да настрада:
– или она
– или он
– или сви Јевреји у земљи („Клара”).

Можда из света бајке улази у збирку Андреје Каргачин и Алисина гозба с оне стране огледала, у којој јела проговарају, крвава, зубата, опака као и они који их пробају. Или, као последња у низу супа, којима почиње део збирке насловљен „Дигестивни трактат (menu)”, она из Земље чуда: „И зелена, / Од лажне корњаче”. У песми „Самит несврстаних / I have not become the King’s First Minister in order to preside over the liquidation of the British Empire”³ парафразира се иста песмица из дечје собе, као у Алиси у земљи иза оџледала: „За круну се борили једног и лав”: „Седимо и једемо тарту / Лав, Једног, Тито и ја”, оправдана свесно тривијализованим завршним питањем: „Питам га јел’ нас стварно продао за беле ципеле / Он се смеје и гледа у Једнорога”)

³ „Нисам постао краљев премијер како бих председавао ликвидацијом Британског царства” – Винстон Черчил, премијер Велике Британије.

Супе могу бити приписане и другим куварима/куварицама. Она слатка која се једе „кашичицом за кафу / Или виљушком за колаче” асоцира на Т. С. Елиота и „Љубавну песму Алберта Ц. Пруфрока”, који је „На кашичице живот измерио”,⁴ док она „Уклета, на кокошијим ногама”, иако приписана пуном месецу („Њу кува на пун месец / Она се једе жива / Неки и преживе”), директно асоцира на Баба Јагу и њену кућицу на кокошјим ногама.

Духовита, иронична, горка, збирка Андреје Каргачин несумњиво заслужује велико одличје које је добила: комбинација својеврсног стваралачког перформанса, који сабира истраживање историјских докумената (цео тетратих „Нема пса и нема креденца”, којим се збирка окончава, сачињава „found поезија састављена од дневника Еве Браун и интервјуа Лени Рифенштал, без додатака”, дијалог са претходницима и претходницама, асоцијације на дела ликовне уметности („Urimum and Atomica Melancholica Idyll” Салвадора Далија или „Европа после кише II”, Макса Ернста), бајке из детињстава и зачуђени поглед Алисе, која гледа комадање властитог света, или бар слуша бајке о њему. Та слојевита, значењима богата асоцијативност чини ову збирку привлачном за читање и сложенем за тумачење. Онај ко је чита улази са својом визуром у сложен каледоскоп њених увида и, ако воли поезију, уживаће у томе.

Др Љиљана ПЕШИКАН-ЉУШТАНОВИЋ

Проф. емерита

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за српску књижевност

joljilja@gmail.com

О ЈУНАЦИМА И ЗВЕРИМА

Срђан Тешин, *Црна Анђелија и групе зверске ѝриче*, Архипелаг, Београд 2023

Збирка кратких прича Срђана Тешина *Црна Анђелија* његова је тринаеста књига прозе. Стилски и тематски ослања се помало на његов претходни роман, *Мокринске хронике*, који се нашао у најужем избору за НИН-ову награду. Место догађања већине прича јесте Мокрин, са понеким излетом у Београд, што може да се тумачи и као коментар већ поменутог романа, за оне који су га читали и прате његов стваралачки опус. За оне који нису упућени детаљније у књижевни рад једног од наших најзначајнијих савремених аутора, *Црна Анђелија* представља засебан

⁴ Препев Ивана В. Лалића.